

УДК 343.3

DOI 10.33244/2617-4154.1(5).2021.204-214

О. Ю. Нікітіна,
Університет ДФС України
e-mail: olyaniki1204@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-6082-7224

ВИТОКИ ТА РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІІ ВЛАДНО- АДМІНІСТРАТИВНОГО УСТРОЮ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ДО ГЕТЬМАНАТУ

У статті проведено дослідження витоків та реформування інституалізації владно-адміністративного устрою щодо запобігання злочинності в Україні: від зародження Київської Русі до Гетьманату. Показано, що заходи запобігання злочинності, зокрема у сфері господарської діяльності, на теренах України почали формуватися ще за часів Київської Русі та продовжувались у наступні періоди.

Ключові слова: запобігання злочинності, владно-адміністративний устрій, витoki, судова система, злочин.

О. Ю. Никитина. Истоки и реформирование институализации властно-административного устройства в сфере предупреждения преступности в Украине: от зарождения Киевской Руси до Гетьманата

В статье раскрываются вопросы, которые относятся к истокам и реформированию институализации властно-административного устройства в сфере предупреждения преступности в Украине: от зарождения Киевской Руси до Гетьманата. Показано, что средства предупреждения преступности, в том числе в сфере хозяйственной деятельности, на территории Украины начали формироваться ещё во времена Киевской Руси и продолжались в последующие периоды.

Ключевые слова: предупреждение преступности, властно-административное управление, истоки, судебная система, преступление.

Мета статті: визначити витoki та реформування інституалізації владно-адміністративного устрою щодо запобігання злочинності в Україні: від зародження Київської Русі до Гетьманату.

Постановка проблеми. Сучасна Україна увібрала в себе всі спільноти, що існували на її території, зокрема держав, історичного процесу законотворення, соціально-економічного становища, і відповідно є спадкоємицею їх усіх.

Тому дослідження витоків та реформування інституалізації владно-адміністративного устрою є основоположною константою як щодо запобігання злочинності на теренах України, так і визначення соціальної обумовленості криміналізації протидії законній господарській діяльності.

Проведене нами дослідження правових джерел та наукової літератури від Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Війська Запорозького дає підстави вважати, що українська історіографія побачила витоки власної політичної культури тільки на рубежі Київської Русі X–XIII стст., наступний етап, це колонізація українських земель та поява козацької гетьманської держави XIV–XVIII стст. Кожний із цих періодів мав специфічні економічні, правові, суспільно-політичні інститути та окремі цивілізаційні напрями, які обумовлювали появу та діяльність владно-адміністративного устрою та судових установ. Разом з тим історико-соціальна взаємодія між ними не дала можливості бути цілком самостійними і сприяла побудові певної системи запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу. Дослідження першого періоду як утворення владно-адміністративного устрою у сфері державотворення та протидії злочинності дає підстави наголосити на тому, що цей процес розпочався із ареалу кочових скотарів. Здатність забезпечити своє існування залежала від спроможності нейтралізувати напад сусідніх племен. Воно й стало підставою для родинного групування та у подальшому утворення держави. Тобто нейтралізація загрози у вигляді знищення, насильства, грабежу було вищим ідеалом збереження життя громади, пасовищ, майна, запасів продовольства тощо. І це підтверджують тюркські терміни «ель/іль», що означає мир у державі та рах nomadica – «кочовий пакс». Латинське слово рах означає «стан миру» і «світ». Але потрібно наголосити, що єдиним засобом для «припинення насильства» у кочових скотарів було «насилство».

Аналіз наукових джерел дає підстави констатувати, що державність у Київській Русі бере свій початок із степової держави скіфів, у якій правляча династія очолювала ієрархічно побудовану конфедерацію союзних та підлеглих племен кочових скотарів [1, р. 46]. Основою її були: 1) ватажок – як верховний правитель династії та двору; 2) союзні племена, але які могли зрадити, відчувши загрозу для свого подальшого існування; 3) підлеглі племена – завойовані під час війни. Ця ієрархічна структура чітко визначає нерівність членів конфедерації, тому її можна визнати як імперську племінну конфедерацію.

Південь українських земель було колонізовано греками, що почалося в VIII ст. до н.е. та продовжувалось до середини VII ст. На цих теренах греки заснували поселення міського типу. Центром міста-колонії була ремісничо-ринкова діяльність – «агора». Аналогічні ринки були і у поселеннях скіфів, що й зумовило толерантність у відносинах між ними на своїй території. Ремісники та торговці забезпечували міщан різноманітними товарами і це дало поштовх до вироблення громадянами механізму влади, який почав реалізовувати та узгоджувати їхні різноманітні інтереси, потреби, скарги, зокрема щодо крадіжок, пограбувань, шахрайства тощо. У цей час виник термін «поліс» (звідси походить тлумачення поняття міста-держави). З розвитком поняття «громадянство» цей термін став означати і «сукупність громадян». Вищим органом влади полісу були народні збори – «екклесія». Збори являли собою узгоджену волю громади – «демос», якому належала повнота влади. У Херсонесі вищу посадову особу – міських комісарів – називали «деміургами», тобто «народними ватажками». Народні збори на рік обирали

верховний уряд – який називався радою – «буле». Декрети ради видавалися від імені громади і уряду, про що писалося «Рада і народ ухвалили». Рада та народні збори також поєднували функції законодавчого та виконавчого органу влади, відали зносинами з іншими державами, визначали статус громади та колективні привілеї громадян щодо союзернів («гегемонів»), узгоджували військові заходи [2]. Щодо внутрішнього життя громади, то вони санкціонували карбування монети, керували збиранням податків, розпоряджалися фінансами. Про політику щодо запобігання злочинності, підтримання соціального миру свідчать акції роздачі громадянам у кризові періоди продовольства – «сітометрія». Для вирішення важливих питань для громади обиралися колегіальні органи «колегія» або «магістратура», які були наділені спеціальними функціями. Зокрема, колегія Семи відала податками, штрафами, пожежними, платою за оренду державного майна, розпоряджалася храмовою скарбницею, виділяла кошти на утримання державного апарату, фінансувала міське будівництво тощо. Колегія «астиномів» (завідувачів міста) опікувалася міським господарством (стан доріг, будівель, прибирання сміття тощо), маючи при цьому поліцейські функції. Існував полісний суд «дікастеріон», який представляли «номофілакси» (законохранителі) та «продіки» (захисники). Суд розглядав заяви, що надходили від громади.

Беручи до уваги вищезазначене, можна вважати, що грецькі поліси мали розгалужену систему державних органів управління, які виконували функції, що стосувалися значимих чинників суспільного життя громади: внутрішні політичні відносини, запобігання злочинності, дипломатичні стосунки, оборона від зовнішніх загроз, фінанси та податки, господарська діяльність (ринок), соціальне забезпечення тощо. Узгодження різноманітних індивідуальних інтересів кожного із громади сприяло розвитку політичного режиму та державності. Крім виборних посад громади, в історичних джерелах згадуються ще й службовці, тобто особи, яким щось наказувалось. Це завідувачі (епіметети), економи, скарбники, судові виконавці, писарі, перекладачі, покликачі. Відповідну освіту вони отримували в «гімназіях» під керівництвом спеціального розпорядника – «гімнасіарха» [3].

У цей період також було засновано Боспорське царство як конфедерацію полісів, що зберігали автономію у внутрішньому житті й характерні для демократії державні органи – народні збори і раду, які проходили в Пантікапеї [4] та полісні магістрати, що опікувались безпечним життям у містах. Про це свідчить один із написів у Танаїсі (на території сучасного м. Азов) 193 р. н.е., де згадано про «стратега громадян» та «архонта Танаїса» як одних з перших державних службовців, які опікувались життям громади [5]. Поряд із завідувачем царського двору існувала обслуга, секретарі, царський скарбник тощо. Аналіз джерел дає підстави вважати, що завідувачі «звітного департаменту» були керівниками фінансово-прибуткового відомства. Формування державних кадрів проходило через рекрутування. Навіть заможні аристократи рекрутувалися через царську службу (*аристонітими*). Поряд із центральним загальнодержавним правлінням діяло місцеве самоврядування.

На основі цих утворень народилася Давньоруська держава, яку дослідники, зокрема М. С. Грушевський, М. М. Карамзін, С. В. Соловйов, В. Й. Ключевський, Б. О. Рибаків та інші, називають Київською Руссю або Руською землею. Головним джерелом з'ясування зародження і розвитку східнослов'янської держави і державної влади на теренах Київської Русі є літопис. Аналізуючи «Повість временних літ», можна наголосити на тому, що процес зародження «племенних князів» як додержавних об'єднань охопив кінець V – першу половину IX ст. Він обумовлений виникненням і розвитком приватної власності

та пов'язане з ним майновим і соціальним розшаруванням суспільства. А вже на підставі цього в Середній Наддніпрянщині в середині IX ст. виникло князівство на чолі із Аскольдом. Продовжив процес утворення давньоруської державності й державної влади князь Олег (бл. 882 р.). «Той Олег почав ставити гради і встановив данини словенам, і кривичам, і мері» [6, с. 14]. Він також вирішував усі спори між громадянами.

За часів Ярослава Мудрого (1019 – 1054 рр.) «самовластця Руської землі» [6, с. 66] зміцнюється державна структура, система управління на місцях, створюється, перше в історії Русі, писане зведення законів «Правда Руська». Але у подальшому прагнення до максимальної автономії різних князівств призвело до того, що єдина східнослов'янська держава (з 40 – х років XII ст. до XIII ст.) ділиться на удільні князівства. Це призводить до війн, повстань, заколотів, розбрату, смуги, крамоли, злочинності [7, с. 208; 8, с. 89] і як наслідок – до послаблення центральної великокнязівської влади та державних структур.

Як зазначає В. Т. Пашуто, «політична структура Русі втратила форму ранньофеодальної монархії, на зміну їй прийшла монархія феодальної роздробленості». Але поряд із цим Руські удільні князі, прагнучи колективно розпоряджатися власністю «Руської землі», почали відстоювати свої права та визнавати обов'язки на спільних загальноруських з'їздах «снємах». Таку систему було названо «колективним союзеренітетом» [9, с. 11]. З середини XII ст. із дружинників та бояр почав утворюватися двір як структура державного управління. З аналізу угод Олега 911 р. та Ігоря 944 р. з Візантією можна визначити, що на чолі країни стояв князь київський, «світлі та великі князі» або «велике князьє», потім бояри, великі й менші, а далі руські люди [6, с. 18, 23]. Почали формуватися назви і титули головних придворних чинів – двірський, тисяцький, печатник, конюший тощо. Коло обов'язків двірського в літературних джерелах визначено надто широко. Так, у словнику давньоруської мови функції двірського визначені як посада особи при дворі князя, боярина та ін. [10]. Тисяцькі були у Південній Русі, згадуються вони також у літописах північноруських, Новгородському і Суздальському (Лаврентіївському) ізводі 1136 р. На думку М. Ф. Владимірського-Буданова, тисяцькі існували у двох видах: земські в містах та княжі при дворі. Поряд з цим С. В. Юшков зазначає, що в Новгородській боярській республіці тисяцькі були представниками її верхівки, але не були жодним чином пов'язані з князем [11, с. 276–278].

Інший чин – «печатник» – хранитель княжої печатки, згадується тільки в Галицько-Волинському ізводі. Виходячи із давньоруських джерел, в інших княжих дворах на Русі XIII ст. не існував. Посада печатника офіційно появилася на інших Руських землях тільки з XIV ст.

Другий період – колонізація українських земель та поява козацької гетьманської держави XIV – XVIII ст. У цей час починає формуватися інститут «служилих князів» (кінець XIII початок XIV ст.). Бояри і дрібні князі «служат» великому князю і «держат» міста і волості, які отримали від нього «Служилі ж князю Данилові й люди [князя] Василька» [12, с. 139]. Характерною особливістю такого інституту є те, що служилі князі, будучи родовитими аристократами, членами дому Рюриківичів, разом з двірським, тисяцькими, печатником, конюшим були зняряддям керівництва державою і допомагали князю вирішувати внутрішні та зовнішні безпекові питання, протидіяти злочинності.

На основі конгломерату литовських князів сформувалося Велике князівство Литовське, яке підкорило доволі велику територію руської землі, зокрема і Чорну Русь з її містом Новгородом, який і став столицею держави. На чолі удільних князівств стояли князі. У

руках князів була законодавча і судова влада. Вони також контролювали церковні справи, економічну діяльність підданих, військову службу, зовнішні відносини. Київський та подільський князі друкували власні монети. У своїй діяльності князь спирався на раду, що складалася із князів, бояр, священників та ін. Для отримання додаткових прибутків князь віддавав у володіння, на васальних умовах, частину земель представникам аристократії. Останні мали право у своїх володіннях здійснювати судову владу, збирати податки, але поряд з цим зобов'язані були виставляти ополчення на війну і на погоню як і всі «зем'яне» [13].

Формування державного апарату, за допомогою якого князь здійснював управління, почалося зі створення дружини. Саме до її складу входила земельна аристократія, що в подальшому сформувала великокняжий двір. Першими чиновниками були воєводи і тивуни. Останні здійснювали управління великокнязівськими волостями. У XIV–XV ст. у Литовському князівстві домінувало натуральне оподаткування. Збирання податків лежало здебільшого на удільних князях.

Таким чином, можна констатувати, що державний апарат поділявся на дві частини: *центральний*, який безпосередньо управляв урядом та представляв центральну владу в регіональних князівствах, і *регіональний* – забезпечував функціонування великокнязівської влади на місцевому рівні. Центральний апарат налічував близько чотирьох десятків урядів, які виокремлювались у три великі групи: військовий апарат, канцелярія великого князя і двірські посади. За дослідженнями А. Груши, у XVI ст. з'являються земський підскарбій і писар, які приймали звіти митників, ключників і восковичників, тобто здійснювали різноманітні фінансові операції «Служба писаря, як зрештою всяка інша господарська служба в апараті керування і суду, була пов'язана з постійними видатками» [14]. Для забезпечення безперебійної господарської діяльності Великого князя на місцевому рівні були введені писарі дворів і волостей господарських. А у 1557 р. під час чергового реформування канцелярії писарі підскарбові були виокремлені у самостійний апарат (посада), одні займалися доходами, інші – витратами та запобігали злочинності у цих сферах [15].

Також важливу роль відігравали ключники і митники. Їхній статус був вищий за намісничих слуг, оскільки вони підпорядковувались безпосередньо Великому князю Литовському. На місцевому рівні діяли внутрішні посадовці: справці, намісники, городничі, каштеляни, маршалки, вижи, увязчи, осміки тощо. Одним із найвищих урядників у системі державної влади був великий коронний маршалок. Справами королівської канцелярії опікувались канцлер і підканцлер. Уряд підскарбія відповідав за діяльність державної скарбниці, здійснював керівництво фінансами та монетним двором Речі Посполитої.

Отже, можна зробити висновок, що інституалізація владно-адміністративного устрою змінювалась і реформувалась, виходячи із потреб часу, та відіграла свою позитивну роль у розбудові Литовського князівства, що проіснувало декілька століть.

Наступні зміни в системі управління на теренах України були пов'язані із ухвалою Люблінської унії (1569 р.). Згідно з нею королівська влада, вся структура державних службовців, законодавство та адміністративні установи почали діяти майже на всіх українських землях: Лівобережжі України (до 1648 р.), Правобережжі (до 1648 р. та від 1699 р. до 1795 р.), а також на території Західної України. На чолі стояв Польський король й водночас Великий литовський князь. Єдиним був і законодавчий орган – сейм. Але як свідчать історичні джерела, як поляки, так і литовці на місцевому рівні продовжували мати власні державні адміністрації, суд з відповідними законами та скарбницю [16, с. 30–31].

У 1764 р. на конвокаційному сеймі була запроваджена програма реформ з метою посилення своєї могутності та протистояти сусіднім могутнім державам. Відповідно до неї були створені централізовані скарбова та військова комісії, запроваджувалося генеральне мито, у містах ліквідувалися магнатські та церковні юридики, реформувалися Асесорський суд та Коронний трибунал, почала здійснюватись державна фінансова реформа. У 1789 р. було реформовано податкову систему та, згідно із законом про міста, відбулась децентралізація, яка укріпила місцеве самоврядування.

Урядовцями, які займалися запобіганням злочинності у Речі Посполитої, були інстигатори (від. лат. *instigo* – спонукати). Вони брали участь у судових засіданнях як «оскаржувачі» (прокурора) щодо злочинів проти держави або володаря, на приватні справи та вносили скарги до трибуналу на державних урядовців, які розкрадали державний або королівський скарб. З прийняттям та набуттям чинності постанов сейму 1764 р. інстигатор міг контролювати перебіг справ у скарбових комісіях щодо фінансових зловживань, обвинувачувати «міністрів», які зловживали своїм становищем, та суддів, підозрюваних у хабарництві [17].

Земська (воєводська та повітова) владна структура базувалась на посадах, які були при дворах середньовічних князів. Аналіз історичних джерел свідчить, що у Руському воєводстві посада воєводи як найвищого земського урядника з'явилася ще у 1432 р., а в Подільському – 1435 р. До функцій воєводи належали: керівництво посполитим рушенням, головування на місцевих сеймиках, контроль за вибором земських урядників, нагляд за цінами, мірами, вагами, керівництво вічовим судом тощо [18]. Урядовці: староста, суддя, підсудок, писар і підкоморій отримували певні грошові доходи від діяльності судових канцелярій, проводили розмежування маєтків та митних зборів.

На підставі судової реформи 1564–1566 рр. був створений гродський суд, який розглядав як кримінальні, так і цивільні справи. Почав діяти доменіальний суд (суд пана над селянином), під юрисдикцію якого підпадали справи, що торкалися шляхетського землеволодіння, а у граничних спорах, що зачіпали межі королівщин, судочинство здійснювалося за участю королівських комісарів [19].

У подальшому розвиток міжнародних подій спричинив визнання королівською владою існування в Україні Війська Запорозького. У польсько-українському Вічному мирі 1658 р. зазначалося, що король і сеймові стани Речі Посполитої дозволяють «народові Руському вибирати осібних Канцлерів, Маршалків, Підскарбіїв з правами сенаторів, і до інших урядів народу Руського».

Особливу роль на Запоріжжі відігравала загальнокозацька *січова рада*. Вона була найвищим законодавчим та адміністративним органом і розглядала як цивільні (розподіл землі, майна, угідь тощо), так і кримінальні справи. Разом з нею адміністративними і судовими повноваженнями були наділені й окремі посадовці (кошові отамани, військові судді, писарі, осавули, довбиші, курінні отамани, паланкові полковники). Так, зокрема, військовий суддя здійснював судочинство, а кошовий отаман підписував ухвалу суду. Як зазначає Д. І. Яворницький, «Суддя був охоронцем тих звичаїв предків та військових порядків, на яких тримався весь устрій козацького життя; у своїх рішеннях він керувався не писаним законом, якого зовсім не існувало у запорозьких козаків, а переказами або традиціями, очевидно, принесеними із України в Запоріжжя, які передавалися із уст в уста і були освячені багатьма віками» [20, с. 177]. Військовими писарями вівся ретельний облік всієї документації, яка у 50–70-х рр. XVIII ст. коливалася від 4,5 тис. документів,

до 5 тис. [21, с. 14–22]. За дотриманням правопорядку та благочинної поведінки громади наглядали кошові осавули.

Незважаючи на те, що загального зведення законів у цей час не було та існувало здебільшого усне застосування основоположних правових положень, певні аспекти все ж таки набували письмового оформлення. Так, у 1762–1764 рр. було впроваджено «письмове кругове зобов'язання... у Війську Запорозькому» та з метою протидії злочинності ухвалено збільшення відповідальності за крадіжки та збереження краденого, вводилась заборона брати на поруки винних осіб, а кошового отамана позбавили права помилювання злочинців [22, с. 86–87].

З вищезазначеного можна зробити висновок, що з другої половини XV ст. на теренах України почала утворюватися система адміністративно-судових установ та судочинства щодо запобігання злочинності. Уже з 1734 р. Запорозька Січ почала підпорядковуватись Київському генерал-губернаторові, а з 1750 р. – гетьманській адміністрації, де почав діяти Генеральний суд із кримінальних справ.

Підводячи підсумок цього історичного періоду, можна констатувати, що розвиток державного апарату та владних інституцій були пов'язані з Великим князівством Литовським та Польською короною (були Король, Сейм, Сенат). На місцевому рівні – земські воеводства та повітові сейми. Основним джерелом права були юридичні норми, що затверджувалися на сеймах, а також положення литовських статутів і кодекси магдебурзького й іншого міського права. Разом з тим державотворення Київської та Галицько-Волинської Русі обумовлюється ще й самобутністю норм звичаєвого права, створенням власної політичної системи Військом Запорізьким. Це підтверджується тим, що у польсько-литовсько-українських відносинах протягом 1648–1712 рр. на території Київського, Брацлавського, Чернігівського і частково Подільського та Волинського воеводств були скасовані коронні установи, а з другої половини XVII ст. започатковано інституції Українського гетьманату.

Політичний режим Гетьманату можна охарактеризувати як республікансько-демократичний, що поєднував у собі елементи як прямої, так і опосередкованої демократії і базувався на полково-сотенному адміністративному устрої. Політична влада за своєю суттю була моноцентричною, де центром прийняття рішень був гетьманський уряд і центральні органи управління, яким підпорядковувались усі місцеві структури козацького врядування. Соціально-політична стабілізація в Україні (кінець XVII ст.) сприяла консолідації політичних еліт та формуванню управлінських чиновників вищого і середнього рівнів. До вищої групи належали: інститут генеральних старшин, а саме: генеральний обозний, писар, судді, підскарбій. Важливим інститутом у структурі політичної влади відігравали генеральні старшини. Вони були обов'язковими учасниками старшинських рад, виконували постанови Гетьмана та старшинської ради, утворювали дорадчий орган – раду генеральної старшини [23, с. 94]. Генеральній старшині належало й право законодавчої ініціативи. Зважаючи на те, що генеральна старшина «...на услугах войсковых всегда обрѣтаютца і хліба пашать не могут...» передбачалася грошова оплата їхньої діяльності.

Також важливу посаду займав генеральний писар, який брав безпосередню участь у поточній зовнішній та внутрішній політиці, тримав державну печатку, без «притеснення (якої) листи жодниє», згідно з положенням Жердівських статей 1659 р., не мали офіційної сили.

Уряд генерального підскарб'я набув чинності 1728 р. Обов'язками останнього були обкладення та збирання податків та організація зберігання натуральних зборів. До його прерогатив входило право на видачі дозволу на побудову нових млинів та контроль за дотриманням правил їхнього користування, протидія зловживанням та злочинам у цій сфері. Відповідно до складу «нижчої» генеральної старшини входили генеральні осавули, хорунжий і бунчужний.

Поряд з цим на підставі нових статей 1659 р. при обранні на посади полковників Війська Запорозького передбачалося обов'язкове складання новообраними старшинами присяги Російському царю.

Наукова новизна. На основі аналізу історично-правові джерела, які стосуються інституалізації владно-адміністративного устрою щодо запобігання злочинності в Україні, від зародження Київської Русі до Гетьманату, визначено, як зародився та змінювався адміністративний апарат та що призвело до певної етнічної консолідації в межах усієї території України.

Висновки. 1. Зародження та реформування інституалізації владно-адміністративного устрою щодо запобігання злочинності на теренах України історично почалося з Боспорського царства, що являло собою монархію з територіями міст – полісів, де почало існувати перше міське самоврядування в умовах автократичної влади, що є важливим чинником європейської цивілізаційної спадщини, та продовжилось у подальші періоди розвитку державності в Україні.

2. Розбудова «звичаєвого права» була спрямована на забезпечення як внутрішньої, так і зовнішньої її складових і здійснювалася переважно кожним князем самостійно. Мета: а) особиста безпека князя; б) тримання в підлеглих підданих.

3. Протягом X–XI ст. політична структура Київської Русі втратила форму ранньофеодальної монархії і на зміну їй прийшла монархія феодальної роздробленості. Руські удільні князі, прагнучи колективно розпоряджатися власністю, відстоюють свої права та обов'язки на загальноруських з'їздах «снємах». З середини XII ст. із дружинників та бояр почав утворюватися двір як структура державного управління. Дві пізніше трансформуються на: *центральний*, який безпосередньо управляв урядом та представляв центральну владу в князівствах, і *регіональний*, що забезпечував функціонування великокнязівської влади на місцевому рівні. З другої половини XV ст. на теренах України почала утворюватися система адміністративно-судових установ та судочинства щодо запобігання злочинності.

4. Із занепадом, за часів Гетьманату, земського самоврядування на території України починає формуватися Запорізьке право. Судові органи для судочинства використовують польське і литовське законодавство, а також законодавчі акти, що приймалися Військом Запорізьким. Це суттєво впливало на ефективність узгодженої діяльності щодо запобігання злочинності.

5. Таким чином, сучасні заходи запобігання злочинності і, зокрема, у сфері господарської діяльності, на теренах України почали формуватися ще за часів Київської Русі та продовжувались у досліджуваний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Golden P. Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1992. P. 46.
2. Надписи Ольвии (1917–1965) / под. ред. Т. Н. Книпович и Е. И. Леви. Л.: Наука, 1968. Док. № 42. С. 44–46.
3. Латышев В. В. Надписи Тиры, Ольвии, Херсонеса Таврийского, расположенных между Дунаем и Боспорским царством (Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae). 2-е изд. СПб., 1916. Том. I. № 418.
4. Корпус боспорских надписей (Corpus inscriptionum Regni Bosporani) / под ред. В. В. Струме М.; Л.: Наука, 1965. № 982, 983.
5. Корпус боспорских надписей (Corpus inscriptionum Regni Bosporani) / под ред. В. В. Струме М.; Л.: Наука, 1965. № 1237.
6. Повесть временных лет / подгот. текста, статьи и коммент. Д. С. Лихачова. 2-е изд. СПб. 1999. С. 14–66.
7. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / под. ред. и с предисл. А. Н. Насонова. М.; Л. 1950. С. 208.
8. Галицько-Волинський літопис / за ред. М. Ф. Котляра. К., 2002. С. 89.
9. Пашуто В. Т. Историческое значение периода феодальной раздробленности на Руси // Польша и Русь. М., 1974. С. 11.
10. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т., М., 1989. Т. 2. С. 449.
11. Юшков С. В. Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму в Київській Русі. К., 1992. С. 276–278.
12. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М., 1950. С. 139.
13. Tegowski J. Sprawa przyłączenia Podola do Korony Polskiej w koncu XIV wieku // Teki Krakowskie. Krakow. 1997. T.V. S. 170.
14. Груша А. Службовы склад і структура канцелярії Великага Княства Літовскага 40-х гадов XV – першай паловы XVI ст. // Netriciana. Т. 1. С. 1–21.
15. Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego ksiestwa Liitowskiego XIV–XVIII w. Spisy; Kornik, 1994. S. 112.
16. Бершадский С. Литовский статус и польская конституция. СПб., 1893. С. 30–31.
17. Старченко Н. Инстигатор // Енциклопедія історії України. К., 2005. Т. 3. С. 481.
18. Старченко Н. Воевода // Енциклопедія історії України. К., 2003. Т. 1. С. 593.
19. Крикун М., Піддубняк О. Матеріали про діяльність гродського і земського судів Брацлавського воєводства: збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Крушельницької. Львів, 1998. С. 81–82.
20. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3 т. К., 1990. Т. 1. С. 177.
21. Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ 1713–1776 / упоряд. Л. З. Гізцова, Л. Я. Демченко. К., 1994. С. 14–22.
22. Гурбик А. О. Запорозька Січ і формування органів суду в Українській державі. *Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку*: матеріали республіканських іст. читань. К., 1991. С. 86–87.
23. Окиншевич Л. Рада старшинська на Україні-Гетьманщині XVII–XVIII ст. // Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права. К., 1927. Вип. 3. С. 94.

REFERENCES

1. Golden P. Introduction to the History of the Turkic Peoples: Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasia and the Middle East. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1992. P. 46.
2. Nadpysy Olvyu (1917–1965) / Pod. red. T. N. Knyrovych y E. Y. Levy. L.: Nauka, 1968. Dok. № 42. S. 44–46.
3. Latyšev V. V. Nadpysy Туры, Olvyu, Khersonesa Tavryiskoho, raspolozhennykh mezhdu Dunaem y Bosporskim tsarstvom (Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae). 2-e yzd. SPb., 1916. Tom. I. № 418.
4. Korpus bosporskykh nadpysei (Corpus inscriptionum Regni Bosporani) / Pod red. V. V. Strume M.; L.: Nauka, 1965. № 982, 983.
5. Korpus bosporskykh nadpysei (Corpus inscriptionum Regni Bosporani) / Pod red. V. V. Strume M.; L.: Nauka, 1965. № 1237.
6. Povest vremennykh let / Podhot. teksta, staty y komment. D. S. Lykhachova. 2-e yzd. SPb. 1999. S. 14–66.
7. Novhorodskaia pervaia letopys starsheho y mladsheho yzvodov / Pod. red. y s predysl. A. N. Nasonova. M.; L. 1950. S. 208.
8. Halysko-Volonskyi litopys / Za red. M. F. Kotliara. K., 2002. S. 89.
9. Pashuto V. T. Ystorycheskoe znachenye peryoda feodalnoi razdroblenosti na Rusy // Polsha y Rus. M., 1974. S. 11.
10. Slovar drevnerusskogo yazyka (KhI–KhIV vv.): V 10 t., M., 1989. T. 2. S. 449.
11. Yushkov S. V. Narusy z istorii vynyknennia i pochatkovoho rozvytku feodalizmu v Kyivskii Rusi. K., 1992. S. 276–278.
12. Pashuto V. T. Ocherky po ystoriy Halysko-Volynskoi Rusy. M., 1950. S. 139.
13. Tegowski J. Sprawa przyłączenia Podola do Korony Polskiej w koncu XIV wieku // Teki Krakowskie. Krakow. 1997. T.V. S. 170.
14. Hrusha A. Sluzhbovy sklad i struktura kantsyliarhy Velikaha Kniastva Litovskaha 40-kh hadov XV – pershai palovy XVI st. // Netriciana. T. 1. C. 1–21.
15. Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego ksiestwa Litowskiego XIV–XVIII w. Spisy; Kornik, 1994. S. 112.
16. Bershadskyi S. Lytovskyi status y polskaia konstytutsiya. SPb., 1893. S. 30–31.
17. Starchenko N. Instyhatory // Entsyklopediia istorii Ukrainy. K., 2005. T. 3. S. 481.
18. Starchenko N. Voievoda // Entsyklopediia istorii Ukrainy. K., 2003. T. 1. S. 593.
19. Krykun M., Piddubniak O. Materialy pro diialnist hrods'koho i zemskoho sudiv Bratslavskoho voievodstva: zbirnyk prats i materialiv na poshanu Larysy Krushelnytskoi. Lviv, 1998. S. 81–82.
20. Yavornytskyi D. I. Istoriia zaporozkykh kozakiv: U 3 t., K., 1990. T. 1. S. 177.
21. Arkhiv Kosha Novoi Zaporzkoï Sichi. Opys sprav 1713 – 1776 / Uporiad. L. Z. Hiztsova, L. Ia. Demchenko. K., 1994. S. 14–22.
22. Hurbyk A. O. Zaporozka Sichi formuvannia orhaniv sudu v Ukrainskii derzhavi. *Ukrainska kozatska derzhava: vytoky ta shliakhy istorychnoho rozvytku*: Materialy respublikanskykh ist. chytan. K., 1991. S. 86–87.
23. Okynshevych L. Rada starshynska na Ukraini-Hetmanshchyni XVII–XVIII st. // Pratsi komisii dlia vyuchuvannia istorii zakhidno-ruskoho ta ukrainskoho prava. K., 1927. Vyp. 3. S. 94.

O. Nikitina. Origins and reforming the institutionalization of the power and administrative structure to prevent crime in Ukraine: from the origin of Kyiv Rus to Hetmanate

The article reveals questions concerning origins and reforming the institutionalization of the power and administrative structure on crime prevention in Ukraine: from the origin of Kyiv Rus to Hetmanate. It is shown the means of crime prevention on the lands of Ukraine began to form in the period of Kyiv Rus and prolonged in next periods.

In particular: 1. The emergence and reform of the institutionalization of government The system for preventing crime in Ukraine has historically begun with Bosporan kingdom, which was a monarchy with the territories of cities – polises, where it began to exist the first city self-government in the conditions of autocratic power, which is important factor of European civilizational heritage, and continued in subsequent periods development of statehood in Ukraine. 2. The development of «customary law» was aimed at securing both internal and and its external components and was carried out mainly by each prince independently. Goal: a) personal security of the prince; b) keeping subordinates of subjects. 3. During the X–XI centuries. the political structure of Kievan Rus lost its form early feudal monarchy and was replaced by a monarchy of feudal fragmentation. Russian princes, seeking to collectively dispose of property, defend their own rights and responsibilities at the all-Russian congresses «snem». From the middle of the XII century. of warriors and the boyars began to form a court as a structure of government. Two later transformed into: central, which directly managed the government and represented central power in the principalities, and regional, ensuring the functioning Grand Ducal power at the local level. From the second half of the XV century. on the territory of Ukraine began to form a system of administrative and judicial institutions and proceedings crime prevention. 4. With the decline, during the Hetmanate, of zemstvo self-government on the territory of Ukraine Zaporozhye law begins to take shape. Judicial authorities use for judicial proceedings Polish and Lithuanian legislation, as well as legislation adopted by the Army Zaporozhye. This has significantly affected the effectiveness of concerted prevention activities crime. 5. Thus, modern measures to prevent crime and, in particular, in the field economic activity in Ukraine began to form in the days of Kiev Rus and continued during the study period.

Key words: *crime prevention, authority and administrative structure, origins, judiciary, crime.*

Стаття надійшла до редколегії 8 лютого 2021 року